

Razvoj zajedničkih kriterija i standarda za muzejsku delatnost

Vera Ikonomova

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
Beograd

Potreba za regulisanjem uslova pod kojima se formiraju i rade naši muzeji postoji već duže vremena, i u tom smislu već su vršeni pokušaji da se odaberu ili adaptiraju propisi iz drugih zemalja, pa čak i da se izrade sopstveni, u skladu sa postojećim, našim prilikama. Ali tu bi se uvek javio problem finansiranja i vođenja projekta. Kod nas postoji Jugoslovenski zavod za standardizaciju, ali se on isključivo bavi izradom standarda za delatnost privrednih organizacija, dok je oblast kulture (bar za sada) izvan domena njegovog interesovanja. Imajući sve ovo u vidu, SIZ kulture SR Srbije je pre izvesnog vremena odobrio sredstva za izradu standarda za muzejsku delatnost (kao i za delatnost arhiva, biblioteka i pozorišta) koji bi poslužili kao osnova za ujednačavanje uslova za osnivanje i rad muzeja na našoj teritoriji, kao i za merenje njihovog rada po jedinstvenoj metodologiji. Krajnji cilj poduhvata bi bio – racionalizacija troškova pri izgradnji, adaptaciji i opremanju muzeja kao ustanova od kulturnog i društvenog značaja ali i stvaranje osnove za utvrđivanje cene muzejske delatnosti (tj. društveno priznatih troškova rada).

Budući da takvo određenje treba da važi za sve naše muzeje, bez obzira na vrstu i prirodu elemenata čijim se prikupljanjem i čuvanjem bave, reč je, naravno, o minimalnim standardima kao zajedničkim uslovima za sve muzeje.

Izrada projekta poverena je Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka iz Beograda, gde je u toku 1985. godine formirana ekipa stručnjaka kojoj se priključio i Muzejski dokumentacioni centar iz Zagreba.¹ U želji da budući standardi dobiju opšte jugoslovenski karakter, ove su institucije koristile i propise koje je izradilo Društvo muzealcev Slovenije, a razume se, i postojeće materijale ICOM-a i CIDOC-a (Komiteta za dokumentaciju ICOM-a), kao i postojeće konvencije, sporazume, preporuke i deklaracije UNESCO-a o standardima muzejske delatnosti koje podležu ratifikaciji i obavezi prevođenja na jezike država koje ih usvoje. Prednost tako urađenih standarda je u tome što sadrže u sebi težnju ne samo ka ujednačavanju i merenju dostignutog nivoa razvoja muzeja u jednoj istoj sredini (i imaju isti izvor finansiranja) nego i na nivou regiona, republike, na saveznom nivou, sve do usklađivanja uslova rada na međunarodnom nivou.

Na početku izrade standarda trebalo je rešiti tri osnovna problema: Koje elemente muzejske delatnosti treba smatrati nužnim i dovoljnim za određivanje minimalnih standarda? Koje njihove vrednosti treba uzeti u obzir kao osnovu za finansiranje delatnosti pojedinih muzeja (prilikom dodeljivanja društvenih sredstava)? Da li je moguće utvrditi jedinstvene minimalne standarde za delatnost muzeja svih republika i pokrajina, ili diferencirano po područjima, zavisno od uslova u kojima rade, tj. stepena razvoja privrede i kulture svakoga kraja ponaosob?

Nakon više zajedničkih sastanaka i dogovora članova ekipe odlučeno je da se kao osnov za merenje odrede sledeći elementi: a) prostorni kapaciteti (prema nameni muzeja), b) funkcionalna (tehnička) opremljenost objekta, c) mreža muzeja i vrste muzeja za određenu teritoriju, d) kadrovi (profil, broj, odnos između broja stručnog, administrativnog, pomoćnog i tehničkog osoblja), e) stepen eksploatacije kapaciteta muzeja (broj priredbi, programska orijentacija i sl.), f) merenje efekta iskorišćenja i potrošnje kao osnove za izradu cene delatnosti. A budući da se radi o minimalnim standardima, određeno je da oni treba da važe za sve republike podjednako.

Nacrt standarda koji se predlaže završen je 1988. godine i obuhvata sledeća poglavlja:

1. Uvod u projekat kojim se obrazlažu ciljevi i metode standardizacije koje su u radu korišćene. Navedena je i dokumentaciona građa koja je poslužila za izradu standarda (str. 1–9).

2. Na četiri sledeće strane (10–13) iznose se razlozi zbog kojih se predlažu minimalni standardi, a ne neke druge vrednosti standarda (optimalni, maksimalni). Dat je opis uslova koji moraju biti zadovoljeni u trenutku formiranja muzeja: društvena potreba za osnivanjem muzeja, finansijska sredstva, osnovni fond muzejskog materijala, prostorije za rad, oprema za rad, stručni saradnici.

3. U sledećoj glavi je izvršena specifikacija uslova pod kojima se može formirati mreža muzeja na određenoj teritoriji: zakonske regulative, potreba za racionalizacijom i sinhronizacijom muzejskog rada, odnos matičnog muzeja prema ograncima, stručno povezivanje radnika, raspodela zadatka itd. (str. 14–22).

4. Treća glava sadrži muzeološke standarde za arhitektonsko planiranje i projektovanje muzejskih zgrada. Ukazano je na značaj postojanja prethodnog programa za rad muzeja kao i podloge kod gradnje, odnosno uređenja muzejske zgrade. U studiju su ugrađeni i kriteriji za: a) određivanje lokacije u širem i užem urbanističkom kontekstu, b) određivanje standarda za stvaranje arhitektonskog programa (osnovna funkcionalna šema tj. organizacija unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora muzeja), c) broj i namenu prostorija muzeja, d) za razradu osnovnih sadržaja prostora u pogledu odnosa kvadrature prostora dostup-

nog javnosti i prostora za rad muzejskih radnika, e) tehničke karakteristike prostora (stalnost temperature, rasveta, provetravanje, sistem audio-vizuelne kontrole, alarmni uređaji, funkcionalnost radnih prostorija, specifični uslovi kod projektovanja tehničko-transportnog ulaza – za ukrcavanje i iskrcavanje muzejskih predmeta, zatim standardi za prostor muzejskih depoa s neophodnom opremom i obezbeđenjem) (str. 23–38).

5. U četvrtoj glavi određeni su i prezentovani standardi muzejske opreme: a) rasvete (posebno uzimajući u obzir osetljivost nekih muzejskih materijala na svetlost), b) sistem sigurnosnih uređaja (u skladu sa zakonskim propisima za objekte javne namene) i c) oprema radnih prostorija. (str. 39–45).

6. Sledeća glava sadrži predlog o minimalnom broju zaposlenih radnika u muzejima u zavisnosti od struke i radnog mesta (kustosa i ostalih stručnjaka, zatim uprave, administrativne službe i pomoćne službe) (str. 46–48).

7. Standardi za utvrđivanje najracionalnije organizacije rada stručnog kadra dati su u šestoj glavi teksta (str. 49–54). Pravila o organizaciji rada odnose se na sledeće aktivnosti: a) sakupljanje muzejske građe (s preciziranjem uslova koji moraju biti zadovoljeni u slučaju prijema poklona i ostavština kao muzejske građe i b) korišćenje muzejskih fondova.

8. Sedma glava donosi standarde za evidentiranje i zaštitu muzejskog materijala i sadrži: a) pravila za njihovu stručno-naučnu obradu (sa standardizovanim listom minimalnog broja podataka za opis muzejskih predmeta), b) jedinstveni sistem klasifikacije i dokumentacije galerijskih predmeta (kao uslova za izgradnju mikrografskog sistema), c) identifikacijski kod za sve oblike muzejske dokumentacije, d) minimalni opseg potrebne dokumentacije i e) minimalni opseg potrebne dokumentacije muzejskih predmeta (po grubim vrstama podataka) (str. 55–76).

9. U osmoj glavi rada (str. 77–82) utvrđen je minimalni nivo kvaliteta dokumentacionih podataka s ciljem da se dobije osnova za ujednačavanje i uspoređivanje podataka. Isto tako je utvrđena nomenklatura i broj neophodnih podataka za formiranje dokumentacije muzejskih predmeta (kartotečni podaci, vizuelni podaci, crtački podaci, analitički podaci, modeli, odlivi, makete, bibliografski podaci).

10. Tipološka podela muzejske građe izvršena je u devetoj glavi (str. 83–87), i to prema sadržaju (naučni, kulturni, obrazovni, itd.), prema funkciji (primarni, sekundarni, tercijarni dokumenti), zatim prema vrsti materijala (štampana, vizuelna, auditivna građa), vremenu objavljivanja (periodika, monografija itd.). Pomenuto je da se u okviru programa ICOM-ovog Komiteta za dokumentaciju (CIDOC-a) i u saradnji s Dokumentacionim centrom ICOM UNESCO-a, počev od 1979. godine do danas, radi na izradi

Muzeološkog rečnika kao osnovnog sredstva organizacije rada i boljeg komuniciranja u muzeologiji. Rečnik je, po svojoj prirodi neka vrsta jezičkog standarda. U izradi tog rečnika učestvuje i Muzejski dokumentacioni centar iz Zagreba.

11. Poslednja glava odnosi se na standarde koji su neophodni kod prezentacije muzejskog materijala. Određuju se: a) obavezni minimalni standardi (uslovi) za muzejske postavke, b) propisi o održavanju izložbi i stalnih zbirki, c) kriteriji za priređivanje izložbi, d) uslovi oko pripreme i dogovora za međunarodne ugovore, e) saradnja sa RTV, dnevnim listovima i časopisima, f) korišćenje muzejskih prostorija u druge svrhe, g) pakiranje u muzejsko-galerijskim radnim organizacijama, h) obavezni elementi za sve publikacije.

Projekat sadrži i dva priloga: Prilog I o klasifikaciji muzejskih i galerijskih predmeta po vrstama predmeta, i Prilog II koji donosi Pravila o čuvanju i zaštiti muzealija i pravila o korišćenju depoa u muzejima i galerijama.

Pisanjem izloženog teksta završena je prva faza rada na standardima. U sledećoj fazi tekst mora biti umnožen i dostavljen muzejskim radnicima na čitanje i verifikaciju. Zatim treba organizovati javnu diskusiju predstavnika muzejskih radnika kako bi se njihove eventualne primedbe unele u konačnu verziju teksta. Na javnu diskusiju treba pozvati predstavnike svih republika i pokrajina kako bi standardi bili upotrebljivi na celoj teritoriji SFRJ. Ali, s tim u vezi javlja se stari problem: ko će pokriti troškove tog sastanka (zakup sale, putne troškove i dnevnice delegata, magnetofonski zapis diskusije itd.). Budući da na prostoru naše zemlje radi 228 muzeja i galerija, broj delegata ne može biti mali.

Drugo bitno organizaciono pitanje na koje je sada teško odgovoriti glasi: kakve su mogućnosti da se predloženi standardi – kada jednom budu usvojeni – sprovedu u život. Da li će svi muzeji imati potrebna materijalna sredstva za ujednačavanje uslova rada (čak i minimalnih koji se ovde predlažu), ili će oni važiti tek u neko buduće, dogledno vreme? Po svemu sudeći, da bi se na to pitanje odgovorilo, biće potrebno da se prethodno izvrši pregled materijalnog stanja naših muzeja i utvrde finansijske mogućnosti investitora za eventualno uvođenje promena. Ovo to pre što zvanični statistički podaci o stanju naših muzeja koje objavljuju službe SDK i statistički godišnjaci pokazuju da je stepen otpisanosti opreme muzeja u SFRJ u 1987. godini iznosio 58,7 posto (u Bosni i Hercegovini 63,9 posto, Crnoj Gori 43,2, Hrvatskoj 56,1, Makedoniji 65,8, Sloveniji 53,1 i SR Srbiji 63,1 posto). Podaci iz istih izvora pokazuju da je na lične dohotke muzejskih radnika u SFRJ u 1987. godini otišlo 41 posto ukupnog prihoda (odnosno, na čisti dohodak 45 posto), dok se za akumulaciju i rezerve u istom perio-

SUMMARY

The Development of Common Criteria and Standards for Museum Activities

---

Vera Ikonomova

du izdvajalo samo oko 3 posto ukupnog prihoda. Ti podaci pokazuju da se primena standarda u praksi verovatno neće sprovesti odjednom, nego postepeno, u određenom, naknadno utvrđenom roku.

Sve to znači da uvođenje standarda mora ići paralelno s rešavanjem pitanja izvora i načina finansiranja muzeja, tj. s poboljšanjem njihovog materijalnog položaja. Za sada, oko tri četvrtine svoga prihoda muzeji stižu putem slobodne razmene rada (u 1987. godini u visini od 74 posto). Da bi se povećao udeo sopstvenih prihoda (od prodaje ulaznica, izložbi, kataloga itd.) potrebno je menjati politiku muzeja prema korisnicima, što dobrim delom znači napuštanje sadašnjeg manje-više pasivnog načina izlaganja eksponata, kako bi se komunikacija s publikom učinila kreativnijom i privlačnijom. Takav pristup, međutim, zahteva veća početna finansijska ulaganja. Budući da sredstva za sada ne postoje, takve i slične novine nisu ni uključene u standarde koji se ovde predlažu. Međutim, na njih će se morati računati u nekoj bližoj budućnosti. Drugim rečima, na minimalne standarde o kojima se govori u ovom radu treba gledati samo kao na prvu fazu u jednom dugoročnom procesu razvoja naših muzeja. Oni će s vremenom biti menjani i zamenjivani novim elementima i vrednostima kako bi se omogućilo da i naša muzejska delatnost uhvati korak sa svetskim razvojem muzeologije.

Primljeno: 24. 1. 1989.

The Institute for the Study of the Cultural Development in Belgrade formed in 1985 a group of experts to carry out a project designing common criteria and standards for museum activities. The aim of the project, financed by the Self-Managing Community of Interest in the Domain of Culture of the Socialistic Republic of Serbia, is to balance the conditions in Yugoslavia for the establishment of museums and their activities, and to establish the price of these activities. The working team was joined by the Museum Documentation Centre from Zagreb. The project made use of materials and documents of the ICOM, CIDOC and UNESCO in order to bring working conditions in Yugoslavia up to the international level. The outline of the standards was finished in 1988, containing the minimal standards for all areas of museum activities: the establishment of museums and of the museum network for single regions, professional work, design of museum buildings, collections, exhibitions, publishing etc. This text is to be publicly discussed in all 288 museums and galleries throughout Yugoslavia. This is to be followed by the adoption of the standards and their application. A parallel procedure has to take care of the improvement of the financial situation of the museums, in order that the Yugoslav museums catch up with the development of museology in the world.

¹⁾Autori projekta su, po azbučnom redu: mr. Košćević Želimir, muzejski savetnik, Galerija grada Zagreba; Lapajne Damjan, direktor Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zagreb; mr. Subotić Irina, viši kustos, Narodni muzej, Beograd; mr. Sulc Branka, direktor Muzejskog dokumentacionog centra, Zagreb. Projektom rukovodi dr. Vera Ikonomova, naučni saradnik Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd. Recenzenti završenog teksta standarda su dr Miodrag Jovanović, profesor muzeologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, i dr Miloš Nemanjić, direktor Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka u Beogradu.